

KOMMENTAR

Risikable og risikofrie protester

FRA LENESTOLEN: Dikteren Jevgenij Jevtusjenko trekker et skarpt historisk skille mellom det å protestere i vest og å sitte øst for den tids jernteppe.

Ap 11-94

PER EGIL HEGGE

Kommentatoren er kulturredaktør i Aftenposten.

Under sitt Oslo-besøk i helgen ble den russiske forfatteren Jevgenij Jevtusjenko sterkt opprørt da han fikk vite om et brev som kollegaen Johan Borgen sendte til ham i slutten av august 1968.

I de tider var postgangen spesielt usikker, for å si det slik. Jevtusjenko mottok aldri brevet – hvor Borgen oppfordret ham til å protestere mot den sovjetiske invasjonen i Tsjekkoslovakia.

Forfatterens første poeng er at han tok den betydelige risiko det var å protestere mot Warszawapakt-regjeringens overgrep. Han sendte et skarpt brev til daværende generalsekretær Leonid Bresjnev. Selv om det naturlig-

vis aldri ble offentliggjort i hans hjemland, ble protesten kjent i Vesten.

Hans poeng nr. 2 er at hans vestlige kolleger – han nevnte engelskmannen Kingsley Amis i samme åndedrag som Borgen – ikke hadde begreper om en betydelig forskjell: Det å sitte i en lenestol i Oslo eller London og protestere mot Kreml, var noe helt annet enn å gjøre det i Bresjnevs Moskva.

– Hvorfor fikk jeg ingen unnskyldning fra Borgen når det ble kjent at jeg hadde protestert? spurte han. Han oppfattet Borgens brev som en insinuasjon om at han ikke våget. Og han skulle ha seg frabedt at kolleger omgitt av den vestlige trygghet, fortalte ham hva han skulle gjøre i skyggen av Kreml og Lubjanka.

Naivt

Ett av problemene med å fortelle mer eller mindre naive vestlige sovjetvenner om situasjonen i den realiserende sosialismens hjemland, var at deres begrepsverden ikke ga plass for virkeligheten. Det var umulig for dem å fatte at en forfatter kunne få beslaglagt 124 bøker når han kom hjem til Moskva fra en utenlandsreise, for så noen dager senere å få høre på by'n at tollerne egentlig hadde beslaglagt 124 byste-

holdere som angivelig var tenkt til forventningsfull fordeling blant dikterens mange venninner.

Slike rykter, og andre typer politisk inspirert desinformasjon, var hva Jevtusjenko hadde å slite med. Til overmål har han nå fått se en del av KGB-sjefen, senere sovjetleder, Jurij Andropovs arkiv.

Det viser seg at Andropov, tross sin betydelige arbeidsbyrde, hadde kapasitet til selv å skrive omfattende etterretningsanalyser av detaljer fra Jevtusjenkos privatliv – «noen av dem med forankring i virkeligheten, noen av dem rent oppspinn,» sa dikteren.

En annen type desinformasjon gikk ut på at Jevtusjenko egentlig var i KGBs sold, og at det var derfor han fikk reise så mye i utlandet. Hvis noen synes at dette blir for subtilt, så var det slik denne verden var: KGB utnyttet sitt eget tilsjaskede renommé til å underhåndsstemple en mann som ikke ville samarbeide, som en av sine egne agenter.

De hemmelige politifolk, fra Andropov og nedover, hadde sine grunner til å være misfornøyde. Jevtusjenko var ingen nybegynner i kompromissmakeriets vanskelige kunst, men han organiserte protester blant sovjetiske intellektuelle, blant annet mot fengslin-

gen av sin tsjekkiske kollega Vaclav Havel på 1970- og 1980-tallet.

Fra lenestoler på Frogner og i London var dette ikke så lett å skjønne, ikke i Akersgaten, på Marienlyst eller Fleet Street heller. For der så verden og virkeligheten slik ut: Mot en urett kunne, burde, måtte man protestere, og fremfor alt måtte man oppfordre dem som ikke hadde lenestoler, til å gjøre det, så det kunne bli litt futt i sakene.

Selv for en forfatter med Jevtusjenkos verdensry var dette alt annet enn ufarlig. Og på den annen side lot de samme meningspåvirkere i Vesten seg forlede av KGB-dirigerte oppfordringer om ikke å lage bølger til støtte for andre opposisjonelle: For det første var det personer uten betydning og innflytelse, noen av dem var i sjelelig ubalanse, dessuten. Ja, situasjonen kunne bli enda verre for dem hvis det ble for mye bråk omkring deres sak i Vesten.

Mange vestlige, også norske, intellektuelle trodde på dette, og det er ingen lysende periode i deres fortid. Noen av dem utstedte et slags frikort til regimer som kalte seg sosialistiske, enda de var alt annet enn det – i hvert fall hvis man mener at sosialisme har noe med likestilling og undertrykte personers rettigheter å gjøre.

107924